

УДК 37.06:37.018:343.62

С. П. ПАНЧЕНКО (старш. викладач)

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛИ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ

Розглянуто проблему забезпечення захисту прав дитини у навчальному закладі за рахунок створення сприятливого соціально-виховуючого середовища. Визначені умови створення позитивної спрямованості середовища. Досліджені деякі аспекти готовності педагогів школи до запобігання порушення прав дитини та жорстокого з нею поводження.

Ключові слова: захист прав дитини, спрямованість середовища, профілактична робота, попередження жорстокого поводження з дитиною, напрямки профілактичної роботи, умови підвищення ефективності профілактичної роботи.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В Україні перед загальноосвітніми закладами ставиться важливе завдання забезпечити захист прав дітей, а особливо від жорстокого поводження [4]. Підтвердженням постійної уваги до проблем дітей та молоді з боку громадськості, держави є прийняття у 2009 році Закону України «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року». Бездоглядність та безпритульність дитини, одночасно з іншими причинами, часто зумовлюється жорстоким поводженням з нею в родині. Тому необхідно щоб шкільне соціально-виховуюче середовище забезпечувало захист дитини від усіх форм дискримінації, сприяло соціальному, духовному, моральному благополуччю, здоровому фізичному і психічному розвитку дитини. Від того, як дитина почувається, залежить її життєдіяльність, працездатність та тривалість життя. В першу чергу стан дитини зумовлюється відносинами «батьки-дитина». Враховуючи роль сім'ї у соціалізації дитини та сучасний її кризовий стан, соціальний педагог має бути ґрунтовно підготовлений до здійснення соціально-педагогічних впливів не лише на конкретного вихованця, але й на його сімейне оточення в цілому. Важкі наслідки жорстокого поводження з дитиною можна відвернути, якщо своєчасно виявляти та попереджати подібні дії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблема жорстокого поводження з дітьми у сім'ї є досить актуальною проблемою в педагогічній науці, про що свідчать дослідження багатьох вітчизняних та закордонних вчених. Зокрема, проблема та історія розвитку прав дітей розглядається у працях сучасних науковців: В. Бочарової, Л. Волинець, А. Капської, І. Кона, Л. Міщик, Н. Шевченко.

Окремі аспекти насилля в сім'ї досліджували: В. Акоста, Л. Алексєєва, Ю. Антонян, А. Бесєдін, О. Бойко, В. Бондаровська, П. Власов, І. Дмитренко, О. Кочемировська, М. Тронін, І. Трубавіна, А. Ходоренко; причини жорстокого поводження з дитиною та їх наслідки висвітлюються у працях зарубіжних і вітчизняних дослідників: І. Алексєєвої, Ю. Бжиської, І. Григоровича, О. Нікітіної, В. Панка, О. Петрашук, І. Пінчук, І. Подсевак, Т. Сафонової; психологічні підходи щодо захисту дітей від жорстокості та насилля вивчають Г. Бєвз, Т. Бєссонова, Н. Зінов'єва, О. Кочемировська, А. Креус, К. Мілютіна, Н. Михайлова, Н. Максимова, Н. Платонова, Ю. Платонов, О. Пчєлінцева та інші.

Соціально-педагогічний аспект профілактики насильства розкривають такі науковці, як Н. Асанова, А. Гуггенбуль, І. Зверєва, Г. Лактіонова, К. Левченко, Ж. Петрочко, В. Ролінський, Н. Шевченко, Н. Щєрбак.

Питання підготовки спеціалістів у навчальних закладах щодо захисту прав дітей висвітлюються у дослідженнях Н. Агаркової, В. Гурова, О. Караман, І. Ковчиної, М. Рудь, В. Шульги.

Відомо, що загальноосвітня школа виступає соціально-виховуючим середовищем для дітей шкільного віку. На позитивну роль середовища, що значною мірою визначає специфіку особистісного розвитку дітей, у своїх працях звертають увагу В. Бочарова, А. Дорошенко, Ю. Мануйлов, А. Мудрик, Л. Новикова, Н. Сєліванова, В. Семенов, С. Тарасов, В. Ясвін та

інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття. Дослідження проблеми жорстокого поводження батьків з дітьми та стану профілактики його проявів потребує визначення засад соціально-педагогічної профілактичної роботи. Означена проблема не нова у соціально-педагогічній науці. Але питання соціально-педагогічної профілактики жорстокого поводження батьків з дітьми в умовах загальноосвітніх закладів не знайшло достатнього висвітлення. Здійснення даної профілактики є важливою складовою цілісного навчально-виховного процесу в школі.

Мета статті. Проаналізувати умови забезпечення захисту прав дитини у навчальному закладі за рахунок створення сприятливого соціально-виховуючого середовища. Дослідити деякі аспекти готовності педагогів школи до запобігання порушення прав дитини та жорстокого з нею поводження на практиці.

Виклад основного матеріалу. Так ст. 51 Закону «Про освіту» гарантує для учнів разом з іншими правами право на «захист від будь-яких форм експлуатації, фізичного та психічного насильства...», а обов'язками педагогічних та науково-педагогічних працівників (ст. 56) є «захистити дітей, молодь від будь-яких форм фізичного або психічного насильства, запобігати вживанню ними алкоголю, наркотиків, іншим шкідливим звичкам». Проблема жорстокого поводження досить складна, існує необхідність більш чіткого формулювання даного поняття. З цією метою ми окреслюємо робоче визначення поняття «жорстоке поводження батьків з дитиною (дітьми) в сім'ї»: це будь-які дії (включаючи зловживання, занедбання, експлуатацію та гіперопіку, помилки виховання) або бездіяльність, що призводять або можуть призвести до шкоди здоров'ю дитини, її розвитку, гідності в рамках відносин довіри, відповідальності та влади, і порушують права дитини і / або не задовольняють потреби та інтереси. Отже, завдання, що стоять перед педагогами загальноосвітньої школи полягають у тому, щоб забезпечити якнайбільшій кількості дітей, а в ідеалі всім, захист від жорстокого поводження шляхом підтримки гуманних, діалогічних взаємовідносин між учасниками навчально-виховного процесу, поглибленням соціально-правової, педагогічної, психологічної обізнаності батьків та дітей, формуванням високої батьківської компетентності.

Соціальне середовище – це людське оточення дитини. Соціально-виховуюче середовище школи, тобто, в першу чергу, педагогічний колектив, повинен здійснювати позитивний цілеспрямований вплив на дитину та її родину, на покращення її стосунків з найближчим оточенням.

Для помітного покращення розв'язання проблеми порушення прав дітей необхідно враховувати цілий ряд важливих факторів. Наприклад, спрямованість соціального середовища щодо запобігання жорстокого поводження з дитиною в родині може бути позитивною, негативною, нейтральною. Позитивна спрямованість проявляється у сприянні покращенню взаємовідносин «батьки-дитина», допомозі в розв'язанні проблем, що виникають, у тісному співробітництві між школою та батьками. Негативна спрямованість – якщо школа поглиблює конфліктні стосунки між батьками та дитиною, звертаючи увагу лише на видимі ознаки проблеми, не досліджуючи реальні, приховані причини негараздів, підтримуючи жорстокість у відносинах та застосування для виховання дитини суворих покарань. Нейтральна спрямованість середовища школи проявляється у випадку відсторонення її від проблем, які існують в родині. Це спостерігається, якщо школа дотримується судження, що родинні справи суто конфіденційні і будь-яке втручання у виховання батьками власних дітей не припустиме, що школа не має на це повноважень та необхідних ресурсів. Хоча відмежуватись від даних проблем неможливо оскільки становище дитини в родині неодмінно позначається на навчально-виховному процесі, на результатах навчання та виховання і на взаємовідносинах «вчитель-учень», «учень-учень». Школа має право на вирішення проблем дитини базуючи свою діяльність на законах України [5].

Реалізація права дитини на безпечне оточення закладами освіти здійснюється в рамках соціально-педагогічної діяльності одним з напрямків якої є соціально-педагогічна профілактика [3]. Під педагогічними умовами соціально-виховуючого середовища ми розуміємо спеціально створені обставини, необхідні й достатні для ефективної профілактичної роботи щодо проявів жорстокості у стосунках батьків та дітей. Перша умова

підвищення ефективності профілактичної роботи закладами освіти щодо запобігання жорстокого поводження з дітьми в родині є відповідна мотивація, готовність педагогів, усвідомлення ними, що здійснення такої роботи, це невід'ємна складова навчально-виховної роботи школи. Друга умова – це підвищення рівня знань учасників виховної роботи щодо означеної проблеми. Третя умова: особистісне самовдосконалення педагогів оскільки здійснення профілактичної роботи залежить від особистісних якостей вчителя, вміння спілкуватися з батьками та учнями, співпрацювати з колегами. Наступна умова – формування навичок вирішення ситуацій пов'язаних з запобіганням жорстокого поводження з дітьми, відпрацювання механізму взаємодії педагогічного колективу в процесі розв'язання проблеми. Також, необхідне встановлення партнерських відносин школи з родиною дитини. До того ж, акцент в соціально-профілактичній роботі школи здійснюється на батьків, що тільки мають ризики жорстокого поводження з дитиною, оскільки вирішальною умовою взаємодії є добровільність, бажання батьків виправити ситуацію.

Враховуючи означені умови соціально-педагогічної профілактичної роботи в школі накреслимо наступні напрямки діяльності:

- проведення роботи щодо ознайомлення педагогічних працівників з системою нормативного забезпечення прав дітей; проблемою жорстокості у взаємовідносинах, методикою профілактики жорстокості та насильства;
- організація практичної роботи школи з батьками щодо профілактики жорстокого поводження з дітьми, захисті їх прав та гідності;
- організація практичної роботи школи з учнями щодо ознайомлення з правами та правилами безпеки;
- робота школи щодо обміну досвідом, проведення роботи з громадськістю з питань попередження жорстокого поводження з дітьми.

В ході нашого дослідження на питання анкети, чи вважають себе вчителі достатньо ознайомленими з проблемою жорстокого поводження батьків з дітьми та її профілактикою, достатньо ознайомленими вважають себе тільки – 20 % респондентів, недостатньо – 72 % опитаних, інші не дали відповіді. Ситуація ускладнюється тим, що, на думку соціальних педагогів, недостатньо здійснюється підготовка вчителів до роботи з проблемними родинами учнів, відчувається недостатність методичного забезпечення соціально-педагогічної профілактики щодо захисту прав дитини. Також, виникає необхідність тісної співпраці з багатьма установами, котрі також займаються проблемами захисту прав дитини, але не всі вчителі готові до цього. Вирішенням даної ситуації є проведення цілеспрямованої роботи серед вчителів з метою мотивації, надання необхідної інформації та формування вмінь захищати права учнів.

В силу різних причин, у багатьох батьків не достатньо сформовані педагогічні навички. Не маючи достовірної інформації щодо особливостей виховання дитини, стикаючись з труднощами деякі батьки застосовують фізичні покарання, залякують, виявляють надмірну суворість, опіку або навпаки байдужість [1]. Зрозуміло, що забезпечення дотримання прав дитини в родині залежить від рівня правової освіти батьків, від рівня психолого-педагогічних знань та навичок. Але аналіз діяльності шкіл свідчить, що саме правове виховання батьків здійснюється недостатньо, більше увага звертається на забезпечення їх основами психолого-педагогічних знань. За даними, наданими вчителями, профілактична робота з батьками в школі здійснюється в наступних формах: бесіди – 34 %, батьківські збори – 19 %, індивідуальні бесіди – 8,5 %, консультації – 7 %, доповіді на батьківських зборах – 5 %, засідання круглого столу з батьками – 2 %, лекції – 2 %, семінари – 2 %, зустріч з батьками – 2 %, запрошення батьків на класні години разом з дітьми – 2 %. З цього зрозуміло, що переважає формування у батьків переважно знань, а не вмінь. Виправити ситуацію можна більш широким застосуванням тренінгів, диспутів, дискусій, дебатів, рольових ігор, мозкових штурмів та інших інтерактивних форм в роботі з батьками.

Результативність профілактичної роботи з родиною залежить від попередньо проведеного діагностування [2]. Дослідження взаємовідносин між батьками та дітьми здійснюється в ході відвідування родини, бесід з батьками, бесід з дітьми, спостереження за дитиною та батьками під час спільних заходів, опитування, анкетування, використання

проективних методик, малюнків тощо. Під час індивідуального відвідування родини необхідно з'ясувати в яких умовах мешкає родина. Бажано визначати соціальні контакти родини, чи є близькі родичі, друзі. Вивчати, як батьки вирішують конфліктні ситуації, які застосовують методи виховання дитини. Необхідно прислуховуватися до того що говорять батьки і не нав'язувати власної думки, не вирішувати за них, а в разі необхідності пропонувати декілька варіантів вирішення проблемних ситуацій. Для отримання інформації про родину лише 7 % вчителів обирають відвідування сімей, 2 % - спілкування з сусідами, 3 % - анкетування, 2 % - індивідуальні бесіди.

У роботі з дітьми з метою профілактики жорстокого поведіння та правового виховання педагоги обирають наступні форми та методи: бесіди з учнями – 19 %, класні години – 15 %, виступи працівників служби у справах дитини та інших установ – 12 %, індивідуальні бесіди з дітьми - 8,5 %, бесіди з дітьми, виховні заходи – 7 %, приклади та обговорення ситуацій – 2 %, реагування на прохання дитини – 2 %; корекційна робота – 2 %, тренінги – 2 %, організація різних форм дозвілля (сімейні свята, екскурсії, колективні свята, залучення на спортивні свята, колективний відпочинок на природі) – по 2 %. Отже, робота вчителів з дітьми носить більш різноманітний характер. Але в ході спілкування з дітьми молодшого шкільного віку виявляється недостатня обізнаність дітей щодо своїх прав в сім'ї та шляхів отримання необхідної допомоги. Це свідчить про необхідність вдосконалення саме змістовної частини соціально-педагогічної роботи вчителів з учнями початкових класів.

Під час дослідження було встановлено, що вчителі більш зацікавлені здійснювати профілактичну роботу з учнями – 70 %, з батьками – 46 %, з громадськістю – 3%. Це свідчить про необхідність суттєвого посилення роботи школи з громадськістю та батьками, оскільки саме небайдужість до означеної проблеми широкого кола людей дозволить покращити становище дітей в країні.

Висновки. Підводячи підсумок зазначимо, що діяльність школи щодо попередження порушення прав дитини повинна включати: ґрунтовну підготовку всіх педагогічних працівників до роботи щодо захисту прав дитини, роботи з проблемними сім'ями; різноманітну роботу вчителів з учнями та їх батьками щодо підвищення правової обізнаності та батьківської компетентності; розширення співробітництва з громадськістю. Соціально-виховуюче середовище повинно захищати дитину від насильства. Соціально-педагогічний захист базується на основних міжнародних правових принципах, рівності всіх дітей, права на батьківську опіку, гуманного виховання та любові. Подальше дослідження проблеми полягає у розробці програми формування готовності педагогів до профілактичної роботи щодо попередження жорстокого поведіння з дітьми.

Список використаної літератури

1. Алексеева И. А. Жестокое обращение с ребенком. Причины. Последствия. Помощь / И. А. Алексеева, И. Г. Новосельский. – М.: Генезис, 2005. – 256 с.
2. Защита детей от жестокого обращения / под ред. Е. Н. Волковой. – СПб.: Питер, 2007. – 256 с.
3. Защита прав и достоинства маленького ребенка: координация усилий семьи и детского сада: пособие [для работников дошкольных образовательных учреждений / Т. Н. Доронова, А. Е. Жичкина, Л. Г. Голубева и др.] – Челябинск: ИИУМЦ «Образование», 2001. – 227 с.
4. Механізми взаємодії органів державної влади та неурядових організацій у протидії жорстокому поведінню з дітьми : навч.- метод. посіб. / за ред. К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної. – К.: Юрисконсульт, 2005. – 453 с.
5. Міщик Л. І. Сучасні технології в роботі з сім'єю із проблем насильства: досвід, перспективи / Л. І. Міщик, Т. П. Голованова, З. Г. Білоусова. – Запоріжжя: ЗДУ, 2003. – 104с.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2012.

С. П. Панченко. Некоторые аспекты работы школы, направленные на предупреждение нарушения прав ребенка

Рассмотрена проблема обеспечения защиты прав ребенка в учебном заведении за счет

создания благоприятной социально-воспитывающей среды. Определены условия создания позитивной направленности среды. Исследованы некоторые аспекты готовности педагогов школы по предотвращению нарушения прав ребенка и жестокого с ним обращения.

Ключевые слова: защита прав ребенка, направленность среды, профилактическая работа, предупреждение жестокого обращения с ребенком, направления профилактической работы, условия повышения эффективности профилактической работы.

S. Panchenko. Some Aspects of Work of School Preventing Violation of Rights of a Child.

The problem of providing of protection of rights of a child is considered in educational establishment due to creation of favourable environment. The terms of creation of positive orientation of environment are considered. Some aspects of readiness of teachers of school for prevention of violation of rights of a child are discussed.

Keywords: protection of rights of a child, orientation of environment, prophylactic work, prevention of cruelty with a child, condition of increase of efficiency of prophylactic work.